

Néhány szó a vajdasági román kisebbségről

Vajdaság népei között talán a románok tették meg a legnagyobb ugrást a tegnaptól a mába. Főleg paraszti nép voltak még nemrégiben is és alig néhány évtizede még csak, hogy a néhány írástudó papon kívül, akik egyúttal tanítók is voltak a felekezeti iskolákban, alig akadt értelmiségi soraikban. (Ma középiskoláik és lapjaik vannak, folyóiratokat adnak ki és megindult könyvkiadásuk is. Ha gyermekcipőkben halad is még talán a bánáti román kultúra, feltétlenül lehet ma már bánáti román kultúráról beszélni.

Az egykori feudo-kapitalisztikus magyar vajdasági »kultúrfőlény« éppen arra hivatkozott »kultúrmissziójának«, kulturális »hívásának«, elhivatottságának érvekkel való alátámasztásában, hogy a románok is oly alsóbbrendű nép, amely kultúrateremtésre alkalmatlan, hiszen arra sem volt képes, hogy saját — úriosztályt termeljen ki magából. És valóban, a román nép, hatalmas többségében, századok során át parasztnép volt. Helyesebben — jobbágnép, mert nemesei, abban az országban, amelyben a nemesség magyar nemesség volt, a magyar nemesség soraiban találtak támaszra a román jobbágyság osztályharcával szemben és rövid idő alatt el is magyarosodtak. A román, az »oláh« jobbágyságot jelentett és osztályharcos voltukra mutat az a körülmény, hogy »vad oláh«-nak tisztelték meg a feudális urak előtt hajbókoló kultúra-teremtők.

Jobbágyok, zsellérek és szökött kóborok, kurucok voltak évszázadokon át Erdély és Bánát románjai és az ő soraik közül kerültek ki az olyan harcosok, mint Pintye Gligor, aki Esze Tamásékkal közös fronton a kuruczmozgalom jobbágyszárnyát képviselte. Nem első eset volt ez persze, hogy felkelt a román jobbágy vagy szökött, szabad paraszt, kóbor hajdú a grófok ellen. És nem első ízben és nem is utoljára harcoltak ekkor közös fronton a felkelő magyar parasztokkal. Hiszen már az első nagyobb szabású parasztmozgalom idején, 1437-ben, Budai Nagy Antalék együtt haladtak és együtt harcoltak a román népi harcosokkal az »Unió« egyesült urai ellen. Dózsa seregeiben is akadtak románok szép számmal 1514-ben és újra fegyvert ragadtak a román jobbágyok és hajdúk az itt 1594-től vagy 1606-ig és talán azon túl is tartó »tizenöt éves háború« idején. Itt főleg a szerb kóborokkal, szabad hajdúkkal tartották a fegyverbarátságot és nagy részük volt abban, hogy a bánáti felkelés ideiglenes sikereként egész Bánát felszabadult a törökök és a hűbérurak hatalma alól. De volt bizonyos kapcsolata ezekben a harcokban a románságnak Erdély uraival is és Erdély magyar népével is.

Szivárogtak át a román jobbágyok, hasonlóképpen az egykori orosz kozákokhoz. Bánátban a török időkben, hogy itt a mocsaras nádasok területén talán megőrizhetik kóbori szabad paraszt mivoltukat, de telepítették is át Bánátba a románokat a jobbágyi munkaerő kérdést megoldandó török hűbérurak, szpanik és későbbi csitluk-urak, csitluk-szahibok is. Persze nem csupán a török telepített Vajdaságba románokat. Telepítettek mindazok, akik az áldott termékenyséű földet munkaerő és lakosság híján nem tudták kihasználni a maguk számára, a nép ellen. Csakhogy oly szörnyű nyomorban, kiszolgáltatott elnyomatás alatt élt az akkori román jobbágy, mert azzá törték újra az egykori kóbort is, hogy ha éppen szervezett osztályharca, lázadásra, felkelésre nem futotta erejéből, egyéni osztályharcot folytatott a XVIII. században megindult paraszti földek kisajátításának idején, amikor katona is, tisztviselő is, nemes is, kereskedő is őt szípolozta és őt űzte el földjéről — nem beszélve az államról, amely tör-

vénivel elősegítette az ú. n. birtok-kikerekítést a parasztok rovására. Bánát forrt és a románokat, mint nemzetet, teljes egészükben »útonállóknak« neveztek ki. Állandó volt a harc és sokszor került sor szervezettebb mozgalmakra is. A fenyegető agrárforradalmat leszerelni akaró állam bizonyos engedelményekre kényszerült, de leginkább csupán — felkelések után. Így került sor II. József bizonyos reformjaira is az állandó örvénylés és főleg a nagyszabású Hória-Kloska-Krisán vezette román—magyar parasztfelkelés hatása alatt. Mert Hória és Kloska románjai ez alkalommal is együtt harcoltak a környék magyar népével.

Hóriákat kivégezték, de alig pár év múlva Bánát románjai újra harcba állottak, most a szerbekkel karöltve, a bélacrkvai Kruscica környékén. Arra gondolnak, hogy az éppen folyó Első Szerb Felkelés céljait megvalósítják Bánátban is: felszabadítják a jobbágyot és szabad paraszti életet teremtenek.

1848-ban egymással szemben állanak a harci frontok, de bizonyos, hogy nem a román nép hibájából. És a dunavölgyi népek együtthaladásának talán legfőbb harcosa éppen ebben az időben a román Balcseszku.

A XIX. század második felében a kapitalizmus betör Bánátba és meghonosodik a bánáti román falvakban is, most sem adva meg a lehetőségét annak, hogy magasabbra emelkedhessen a román paraszt, hogy kiemelkedhessen már-már hagyományos nyomorából és szellemi sötétségéből. A jobbágy felszabadult, szabad paraszt lett, de többnyire földnélküli szabad paraszt és a paraszti szabadság sem volt teljes a feudális csökevények országában. A feudalizmus maradványai, a tőkés rendszer betörése a falura, a nemzeti elnyomás, a bankok uzsorapolitikája, a papok nébuttító vezetése szószerkről és a felekezeti iskolák magasan a nép fölött álló katedráiról, megtették a magukét. Nehéz volt a harc e bonyolult szövvény ellen és a nemzeti harc élén, amely akkoriban napiranden volt, a némileg kifejlődő polgárság képviselői állottak, azok, akik a népre támaszkodva, igyekeztek kiharcolni — egyúttal a nép kizsákmányolásának jogát is. Ebben az időben ugyan még jelentenek (Mocsonyi) bizonyos haladást, de csakhamar a népellenes áramlatok vezetői lesznek (Vajda-Voevod, Maniu, Goga). Ilyen körülmények között a nép tovább éli szinte vegetatív életét. A föld körül forog minden gondolata, a föld körül, amelyet csupán egyeseknek, kapitalistává fejlődő falusi gazdának, sikerül megszerezni, de amely állandóan kicsúszik a dolgozó paraszt kezei közül. Talán sok a gyerek, gondolják sokan, részeire töredezik a kis földecske emiatt és — meghonosul Bánátban is az egyke-rendszer, sőt akadnak hirhedt mérgező Baba-Anujkák is, akik kihasználják ezt a helyzetet. Kell a föld és kell a munkaerő — és már 12—13 éves korában lefoglalozzák a lányt a korai férjhez-menésre. Persze sokszor az is előfordul, hogy idősebb a lány, mint kiskorú férje — mert az apósnak van szüksége munkaerőre.

Meg volt még ebben az időben a nyoma a nyomortól védő nagycsaládnak, de az egykori közösség emlékeit őrizte a »móba« is, a közös munka, különösen aratás idején, vagy szénagyűjtéskor. Közös vígasság volt ennek is a vége, mint ahogy vígan folyt, ének és mesemondás közben, a fonó is, mint ahogy vígan voltak — ősi emlékek, közösségi emlékeik felújítása közben — a vasár-napi uccai tánc idején is, a »zsokon«.

Templomba nem igen jártak, hacsak nem nagyünnepkor. A vasárnapi templomba járást ráhagyták az öregekre. De nem csupán a templomkerülés jelezte lázadó kedvüket továbbra is. Voltak falvak, amelyekben egy-egy éjjelen kigyulladt akár tíz szérű is, mert a béres, a zsellér, egyelőre egyéni boszszúvá alakítva a benne dúló osztálygyűlöletet, tíz-tizenöt kóclabdát is készített, paraszat és doboz gyufát ágyazva belé, hogy azt azután, mint valami tempírozott bombát, esti sétája közben el-elhajítsa egy-egy oly szalmakazal felé, amely vérszívó kulák udvarán, szérűjén állott. Nem volt ritka eset az sem, hogy valamely éjjeli folyamán késszúrás következtében elvérzett egy-egy kakastollas, féherkeztűs, nép ellen harcoló csendőr.

Ezen a fokón állott a falusi román a századforduló táján. És még azután is csupán lassan haladt előre.

Ebben az időben a körülbelül 2 millió nyolcszázezer főre rúgó erdélyi és bánáti románság körében csupán 6 értelmiségi akadt minden ezer között és a házaknak több, mint négy-ötöde sárból vert falból állott. A parasztok felének nem volt igavonó állata, kocsija. Viszont a polgárság fejlődőben volt és a falusi

Grigorescu. Román parasztlaszony.

gazda-rétegen túl magában a mai jugoszláv Bánátban is hat román tőkével alakult pénzintézet állott több mint négyszázezer korona alap tőkével. Középsiskola összesen is csupán 16 állott az egész Monarchia területén, a tanárok ezekben is főleg papok voltak és mindössze 2735 »bojár« (földesúr) és kulákgyerek látogatta ezeket Erdélyben, Bukovinában. Bánát területén viszont egyetlen középsiskola sem volt. Nem voltak itt társadalmi-kulturális szervezetek sem, hiszen az »Astra« is csupán 1923-ban, a régi Jugoszláviában alakult meg. Újság sem akadt román nyelven és nem jelentek meg könyvek sem Bánátban román nyelven. A magyar szociáldemokrata párt román nyelvű lapja, az »Adaveruk« Lugoson, Bánáton kívül jelent meg, habár terjesztették természetesen itt is. Nem csoda, hogy Maniu hiába agitált az első világháború idején a Monarchia mellett (mint később a magyar és az orosz forradalom ellen), a román nép a front helyett inkább az Aranyági Erdő zöld káderének soraiban akart harcolni. Sokan azok közül, akik ezt nem tehették meg, öncsonkítást követtek el, hogy ne harcoljanak a gyűlölt ellenség oldalán.

A román burzsoázia a régi Jugoszláviában együtt haladt a nagyszerb hegemónista burzsoáziával saját népe ellen harcolva és ezzel megkönnyítette és hozzá is járult a román nemzet elnyomásához a nemzeti vonalon is. Míg a román értelmiség számos tagja kénytelen volt Romániába menekülni, a román nép fölött 43 pap gyámkodott, ugyanazok a papok, akik a bánáti román bankok részvényeinek is jórészt urai voltak. A papok bankárokodtak, a parasztság pedig eladósodott ezekben a »nemzeti« bankokban. Az egyedüli kultúregyesület, az említett »Astra« sovinszta politikát folytatott és így csak természetes, hogy hamarosan a hitlerista agitáció fészkevé vált és többek között a hírhedt romániai legionárius vezérnek, Hória Szimának is menedéket adott. A megszállás idején kis önkéntes alakulatokat toboroztak és rajta voltak, hogy ezeket a keleti frontra küldjék.

A fasiszta mozgalmat erősítették azok tanítók is, akik az 1935-ben Jugoszlávia és Románia között megkötött iskolai egyezmény alapján jöttek át Bánátba. 23 elemi iskola nyílt meg akkor román nyelven és román nyelvű alгимnázium Versecen 163 tanulóval.

Ha a papok és asztrások a fasiszták oldalán igyekeztek is harcba vinni a román népet, a nép Jugoszlávia Kommunista Pártjának szavára hallgatott és hozzáfogott a harc megszervezéséhez a faszizmus ellen. Tudatában voltak annak, hogy mind nemzeti, mind társadalmi felszabadulásukért küzdenek a Párt zászlaja alatt. A bánáti románok nagy áldozatokat hoztak a népfelszabadító harc és népi forradalom idején. Csupán a számos ifjút említjük meg, akik az akkori börtönökben szenvedtek, csupán Gutu Aron (Gucu), Jepcea Lázár (Zsepca) mártírhalálára utalunk, csupán Petru Albu-Macra (Makra) hősi halálára hívjuk fel a figyelmet, aki mint a délbánáti Kerületi Pártvezetőség tagja esett el 1941 őszén Pancsován.

Ma a románok teljes mértékben élvezik a népi forradalom vívmányát, a nemzeti szabadságot. Alkotmány biztosította jogaival élve a románság megindult a nemzeti kultúra megteremtésének és terjesztésének útján, hozzáfogott annak a kultúrának a megteremtéséhez, amely formája szerint nemzeti, lényegében, tartalmában pedig szocialista és általános emberi.

Az összesen 60 ezer embert kitevő románság tagjai közül 4203 földnélküli család részesült földben. A helyi, városi és járási népbizottságok munkájában számarányának megfelelően számos román vesz részt. FNRJ népi Szkupstinájában egy román képviselőt választott be a nép, míg a Szerb Népköztársaság Szkupstinájában négy, Vajdaság Szkupstinájában pedig nyolc népi vezető képviseli a románságot.

Ha a régi Jugoszláviában csupán 23 román nyelvű elemi iskola működött 37 tanítóval és 2150 növendékkel a verseci alгимnázium mellett és ezek is csupán 1936 után, ma 32 az elemi iskolák száma, mert ott is megnyílt a román elemi iskola, ahol összesen is csupán 20 román nemzetiségű tanuló van, 75 tanító 3425 tanulóval foglalkozik ezekben az iskolákban. Ha a gyermekkereteket nem is említjük, ma az egykori egy alгимnázium helyén öt alгимnázium működik, Versecen viszont román főгимnázium áll fenn és csupán itt 750 növendék sajátítja el román nyelven az általános emberi kultúrát. Versecen román tanítóképző is van,

amelyben egyelőre mintegy száz a tanulók száma. Míg az újvidéki Tanárképző Főiskolán 10 román készül jelenleg tanári pályájára, a belgrádi egyetemre 60 hallgató iratkozott be. Az egykor jórészt írástudatlan nép körében számos analfabeta tanfolyam működik és 1950-re megszűnik közöttük az írástudatlanság.

A sajtó is egyre fejlődik. A »Libertatea« (Szabadság), a románok politikai hetilapja, már 1945. májusa óta megjelenik, eleinte, mint a Vajdasági Román Kultúrsvövetség, majd mint a Vajdasági Népfrent lapja. A »Libertatea« hatezer példányban jelenik meg, ami annyit jelent, hogy minden tizedik román megveszi. Ez nagy szó, hiszen tudjuk, hogy a román nép nem volt saját sajtójához szokva. Egyelőre arról van szó, hogy hetenként kétszer jelenjék meg a lap, de komoly remény van rá, hogy nemsokára napilappá lehet fejleszteni.

Kéthetenként jelenik meg és már 1946. novembere óta a »Bukuria pionierilor«, a Pioníröröm, és szintén 4200 példányban. A pionír szervezet folyóirata.

1946-ban jelentek meg a bánáti román írók első irodalmi próbálkozásai nyomtatásban. Irodalmi egyesület alakult akkoriban, amelynek tagjai az írókon és újságírókon kívül főleg a diákság köréből kerültek ki. Az egyesület »Lumina« néven működött (Világosság) és maga köré gyűjtötte az új írókat, akik — munkások, parasztok és fiatal értelmiségiek — az új helyzetben nem félnek többé íróttollat ragadni, hogy esetleg még kezdetleges irodalmi formába öntsék azt, ami már régtől forrt bennük. Egyre-másra jelentkeznek a költők és a prózai írók. Ezek első kísérleteiket a »Libertatea« irodalmi mellékletében, a »Libertatea literara« (Irodalmi szabadság) lapjain hozták nyilvánosságra. Azután az egyesület Almanahot ad ki és népi naptáraiban is közli az új írók alkotásait. A »Lumina« számos felolvasó-estet rendez falvakon is, amelyeken az új írók felolvassák írásaikat. 1947-ben Versecen megjelent a »Lumina 1947« című irodalmi folyóirat és ezzel az irodalom újabb nagy lépést tett előre. A »Lumina« ma újra megjelenik mint a Kultúregyesületek Szövetségének irodalmi és társadalmi folyóirata 2000 példányban, mintegy 80—100 oldal terjedelemben számonként. Ez óriási dolog és valószínűleg nem sok oly kis nép akad, amely irodalmi próbálkozásainak elején úgy indulhat, hogy a körülbelül 15—20 ezer házból 2000-ben olvasóra és buzditóra talál.

A könyvkiadó tevékenység természetesen még kezdetleges. Eddig — ha csupán a vajdasági román kisebbség irodalmi tevékenységét tartjuk szem előtt — az 5 tankönyvön kívül 3 verskötet és 2 eredeti színdarab jelent meg. Kiadtak természetesen számos gazdasági, politikai és kulturális tartalmú könyvet és broszúrát; ezek száma körülbelül 35 lehet. Jelenleg rendezik Versecen sajtó alá a parasztköltők antológiáját, egy elbeszélés-gyűjteményüket és egyúttal négy verskötet is kiadásra vár. Ezek a versek az új Jugoszláviát éneklék meg, mint a szocialista építés hazáját.

A népi kultúra is erős iramban fejlődik. Ma 25 énekkar 20 zenei egyesület, 34 műkedvelő színpad, 30 népi-tánc egyesület terjeszti a szocialista kultúrát. Ehhez járul az eddigi 37 könyvtár; ezek főleg a falvakban működnek és adnak tömegesen jó könyvet a parasztok kezébe. Hiszen eddig is már 100.000-en felül van a könyvvállomány. A 34 műkedvelő színpad mellett Versecen a minap állandó népszínház kezdte meg működését. A román kulturális eredményekre felfigyelt már a vajdasági közvélemény is. Így a műkedvelők versenyén Újvidéken résztvevő román csoport előadásait 42 ezer ember hallgatta végig.

A román nemzeti kisebbség a népi forradalom vívmányainak alapján állva mint azelőtt, ma is egyként harcol, a bárhonnán induló háborús fenyegetések ellen. Tömör sorokban áll a bánáti románság a Párt mögött, annak Központi Vezetősége mögött és ennek az érületének és harci készségének nem csupán gyűlésein adott kifejezést. Amióta Jugoszlávia népei kelet felől jövő támadásoktól is védeni kénytelenek hazájuk függetlenségét, azóta a románság, különösen pedig a román ifjúság, még erősebb lendülettel vesz részt a szocializmus építésében és már számtalanszor kitént az építési versenyben. Nagy lelkesedéssel állnak be a románok a szövetkezeti harc arcvonalába is, hogy kiépipítsék a szocializmust a falun. A számtalan termelőszövetkezet sorában különös jelentőségre tett szert, mint élharcosa a szocializmus építésének, a kustilyi, glogonyi és a vojvodincii szövetkezet.

A románok kihasználva a forradalmi vívmányok által nyújtott lehetőséget, hatalmas léptekkel haladnak a jövőbe vezető úton.